

สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

ในบทนี้เป็นการเสนอสรุปผลการวิจัย ตลอดจนการอภิปรายผลและข้อเสนอแนะ โดยลำดับการเสนอดังนี้ วัตถุประสงค์ของการวิจัย วิธีดำเนินการวิจัย สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อวิเคราะห์ว่าเนื้อหาหลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช 2521 ระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 3-4 กล่าวถึงลักษณะความเป็นพลเมืองได้อย่างไร และมากน้อยเพียงใด

วิธีดำเนินการวิจัย

ในการดำเนินการวิจัย เริ่มด้วยคณะผู้วิจัยได้ร่วมกันศึกษาลักษณะความเป็นพลเมืองดีในสังคมไทย โดยศึกษาเอกสาร งานวิจัย หนังสือ และสิ่งตีพิมพ์ที่กล่าวถึงลักษณะความเป็นพลเมืองดีมาสรุปเป็นลักษณะความเป็นพลเมืองดี พร้อมทั้งให้ความหมาย แล้วนำลักษณะความเป็นพลเมืองดีในขั้นต้นเสนอให้ผู้เชี่ยวชาญทางสังคมศาสตร์จำนวน 31 คน พิจารณาให้ข้อคิดเห็น จากนั้นจึงนำผลการพิจารณาและข้อคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญทั้งหมดมาสรุปภายใต้คำแนะนำของคณะอาจารย์ที่ปรึกษา ประมวลแล้วได้ลักษณะความเป็นพลเมืองดีทั้งสิ้น 36 ลักษณะ และนำมาใช้เป็นตัวแปรในการวิเคราะห์เนื้อหาเอกสารหลักสูตรในครั้งนี้

เกี่ยวกับประเภทของ เนื้อหาที่บ่งบอกลักษณะความเป็นพลเมืองดี ได้กำหนดเป็น 7 ประเภท ดังนี้

- ประเภทที่ 1 ข้อเท็จจริงและความรู้ธรรมดา
- ประเภทที่ 2 ความคิดรวบยอด
- ประเภทที่ 3 หลักการ
- ประเภทที่ 4 การแก้ปัญหา
- ประเภทที่ 5 ความคิดริเริ่มสร้างสรรค์

ประเภทที่ 6 ความสามารถและทักษะทางกาย

ประเภทที่ 7 เจตคติและค่านิยม

ลักษณะพฤติกรรมที่พึงมีต่อกำหนด เป็น 3 ลักษณะ ดังนี้

- ก. ลักษณะพฤติกรรมที่พึงมีต่อตนเอง
- ข. ลักษณะพฤติกรรมที่พึงมีต่อผู้อื่น
- ค. ลักษณะพฤติกรรมที่พึงมีต่อสิ่งแวดล้อม

เอกสารที่ใช้ในการวิเคราะห์เนื้อหา ประกอบด้วย หลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช 2521 ระดับประถมศึกษาปีที่ 3-4 แผนการสอนและคู่มือการสอน ชั้นประถมศึกษาปีที่ 3-4 ทุกกลุ่มประสบการณ์

การวิเคราะห์เนื้อหาโดยการอ่านรายละเอียดของเนื้อหาในเอกสารหลักสูตร พิจารณาประกอบกับเครื่องมือวิเคราะห์เนื้อหาหลักสูตร พร้อมทั้งกรอกรายการลงในแบบวิเคราะห์เนื้อหาหลักสูตร

สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ การแจกแจงความถี่ ร้อยละ และการหาค่าฐานนิยม

สรุปผลการวิจัย

ผลการวิจัยสรุปได้เป็น 3 ตอน ดังนี้

1. ลักษณะความเป็นพลเมืองดี

1.1 ผลการวิเคราะห์เนื้อหาหลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช 2521 ระดับประถมศึกษาปีที่ 3-4 ปรากฏว่า หลักสูตรประถมศึกษาฉบับดังกล่าวได้เสนอเนื้อหาที่มุ่งบอกลักษณะความเป็นพลเมืองดีครบทุกลักษณะ รวมความถี่ที่วิเคราะห์ได้ทั้งสิ้น 185 ครั้ง ลักษณะความเป็นพลเมืองดีที่ปรากฏความถี่มากที่สุด 5 ลำดับแรก เรียงจากความถี่มากไปหาความถี่น้อยตามลำดับดังนี้ ความมีเหตุผล มีความภูมิใจในความเป็นไทย เป็นสุภาพชน ประหยัด เป็นผู้ดีและผู้บริหารที่ดี และลักษณะความเป็นพลเมืองดีที่มีความถี่น้อยที่สุด (แต่ละลักษณะมีความถี่ 1 ครั้งเท่ากัน) ได้แก่ กระตือรือร้นและมุ่งมั่นอนาคต มีจิตใจเป็นประชาธิปไตย มีความสามัคคี มีความเมตตาากรุณา มีความกตัญญูกตเวทีก และมีความยุติธรรม เมื่อพิจารณาผลการวิเคราะห์เนื้อหาหลักสูตรรายแยกตามกลุ่มประสบการณ์ปรากฏว่า กลุ่มสร้างเสริม

ประสบการณ์ชีวิตที่มีความถี่มากที่สุด (ความถี่ 69 ครั้ง) รองลงมาได้แก่ กลุ่มสร้างเสริมลักษณะนิสัย (ความถี่ 57 ครั้ง) กลุ่มทักษะ (ความถี่ 38 ครั้ง) และกลุ่มการงานและพื้นฐานอาชีพ (ความถี่ 21 ครั้ง) ตามลำดับ ส่วนจำนวนลักษณะความเป็นพลเมืองที่ปรากฏว่า กลุ่มสร้างเสริมลักษณะนิสัยมีจำนวนลักษณะความเป็นพลเมืองที่มากที่สุด (27 ลักษณะ) รองลงมาได้แก่ กลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต (22 ลักษณะ) กลุ่มทักษะ (11 ลักษณะ) และกลุ่มการงานและพื้นฐานอาชีพ (10 ลักษณะ) ตามลำดับ

1.2 ผลการวิเคราะห์เนื้อหาแผนการสอนและคู่มือการสอนชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 ปรากฏว่า แผนการสอนและคู่มือการสอนดังกล่าวได้เสนอเนื้อหาที่บ่งบอกลักษณะความเป็นพลเมืองที่ครบทุกลักษณะ รวมความถี่ที่วิเคราะห์ได้ทั้งสิ้น 272 ครั้ง ลักษณะความเป็นพลเมืองที่ปรากฏความถี่มากที่สุด 5 ลำดับแรก เรียงจากความถี่มากไปหาความถี่น้อยตามลำดับดังนี้ มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ ความมีเหตุผล เป็นสุภาพชน มีความภูมิใจในความเป็นไทย ใช้เวลาให้เป็นประโยชน์ และลักษณะความเป็นพลเมืองที่มีความถี่น้อยที่สุด (แต่ละลักษณะมีความถี่ 1 ครั้ง เท่ากัน) ได้แก่ มีความเมตตา กรุณา มีจิตใจเป็นประชาธิปไตย กระตือรือร้นและมุ่งมั่นอนาคต และมีความซื่อสัตย์ เมื่อพิจารณาผลการวิเคราะห์เนื้อหาแยกตามกลุ่มประสบการณ์ ปรากฏว่า กลุ่มทักษะมีความถี่มากที่สุด (ความถี่ 87 ครั้ง) รองลงมาได้แก่ กลุ่มสร้างเสริมลักษณะนิสัย (ความถี่ 80 ครั้ง) กลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต (ความถี่ 77 ครั้ง) และกลุ่มการงานและพื้นฐานอาชีพ (ความถี่ 28 ครั้ง) ส่วนจำนวนลักษณะความเป็นพลเมืองที่ปรากฏว่า กลุ่มสร้างเสริมลักษณะนิสัยมีจำนวนลักษณะความเป็นพลเมืองที่มากที่สุด (25 ลักษณะ) รองลงมาได้แก่ กลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต (23 ลักษณะ) กลุ่มทักษะ (13 ลักษณะ) และกลุ่มการงานและพื้นฐานอาชีพ (11 ลักษณะ) ตามลำดับ

1.3 ผลการวิเคราะห์เนื้อหาแผนการสอนและคู่มือการสอน ชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ปรากฏว่า แผนการสอนและคู่มือการสอนดังกล่าวได้เสนอเนื้อหาที่บ่งบอกลักษณะความเป็นพลเมืองที่ครบทุกลักษณะ รวมความถี่ที่วิเคราะห์ได้ทั้งสิ้น 378 ครั้ง ลักษณะความเป็นพลเมืองที่ปรากฏความถี่มากที่สุด 5 ลำดับแรก เรียงจากความถี่มากไปหาความถี่น้อยตามลำดับดังนี้ ความมีเหตุผล มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ ใฝ่หาความรู้ความจริง มีความภูมิใจในความเป็นไทย ใช้เวลาให้เป็นประโยชน์ วางแผนในการทำงาน เป็นสุภาพชน และลักษณะความเป็นพลเมืองที่มีความถี่น้อยที่สุด (แต่ละลักษณะมีความถี่ 1 ครั้ง เท่ากัน) ได้แก่

มีค่านิยมที่ถูกต้อง มีความกตัญญูกตเวที มีความเมตตากรุณา มีสติสัมปชัญญะ มีความละเอียด และเกรงกลัวต่อการประพฤติดิคน มีความเสียสละและเห็นแก่ส่วนรวม มีน้ำใจเป็นนักกีฬา เมื่อพิจารณาดลการวิเคราะห์เนื้อหา แยกตามกลุ่มประสบการณ์ปรากฏว่า กลุ่มทักษะมีความถี่มากที่สุด (ความถี่ 144 ครั้ง) รองลงมาได้แก่กลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต (ความถี่ 86 ครั้ง) กลุ่มสร้างเสริมลักษณะนิสัย (ความถี่ 86 ครั้ง) และกลุ่มการงานและพื้นฐานอาชีพ (ความถี่ 62 ครั้ง) ตามลำดับ ส่วนจำนวนลักษณะความเป็นพลเมืองดีปรากฏว่า กลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต มีจำนวนลักษณะความเป็นพลเมืองดีมากที่สุด (25 ลักษณะ) รองลงมาได้แก่ กลุ่มสร้างเสริมลักษณะนิสัย (20 ลักษณะ) กลุ่มการงานและพื้นฐานอาชีพ (15 ลักษณะ) และกลุ่มทักษะ (14 ลักษณะ) ตามลำดับ

1.4 สรุปลักษณะความเป็นพลเมืองดีที่วิเคราะห์พบในเนื้อหาเอกสารหลักสูตรทั้งหมด มีจำนวนทั้งสิ้น 835 ครั้ง ลักษณะความเป็นพลเมืองดีที่ปรากฏความถี่มากที่สุด 8 ลำดับแรก เรียงจากความถี่มากไปหาความถี่น้อยตามลำดับดังนี้ ความมีเหตุผล มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ มีความภูมิใจในความเป็นไทย เป็นสุภาพชน ใฝ่หาความรู้ความจริง ใช้เวลาให้เป็นประโยชน์ ประหยัด เป็นผู้ผลิตและผู้บริโภคที่ดี และลักษณะความเป็นพลเมืองดีที่ปรากฏความถี่น้อยที่สุด 8 ลำดับสุดท้าย เรียงจากความถี่น้อยไปหาความถี่มาก ตามลำดับดังนี้ มีความเมตตากรุณา มีความกตัญญูกตเวที กระตือรือร้นและมุ่งมั่นอนาคต มีน้ำใจเป็นนักกีฬา มีค่านิยมที่ถูกต้อง มีความละเอียดและเกรงกลัวต่อการประพฤติดิคน ทรชนก สุนใจ และมีส่วนร่วมทางการเมือง มีความยุติธรรม เมื่อพิจารณาดลการวิเคราะห์เนื้อหาเอกสารแยกตามกลุ่มประสบการณ์ปรากฏว่า กลุ่มทักษะมีความถี่มากที่สุด (ความถี่ 269 ครั้ง) รองลงมาได้แก่ กลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต (ความถี่ 232 ครั้ง) กลุ่มสร้างเสริมลักษณะนิสัย (ความถี่ 223 ครั้ง) และกลุ่มการงานและพื้นฐานอาชีพ (ความถี่ 111 ครั้ง) ตามลำดับ ส่วนจำนวนลักษณะความเป็นพลเมืองดีปรากฏว่า พบในกลุ่มสร้างเสริมลักษณะนิสัยและกลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิตมากที่สุด (กลุ่มละ 31 ลักษณะ) รองลงมาได้แก่กลุ่มทักษะ (18 ลักษณะ) และกลุ่มการงานและพื้นฐานอาชีพ (16 ลักษณะ) ตามลำดับ

2. ลักษณะพฤติกรรมที่พึงมีต่อ

2.1 ผลการวิเคราะห์เนื้อหาหลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช 2521 ระดับประถมศึกษาปีที่ 3-4 ปรากฏว่า หลักสูตรประถมศึกษาฉบับดังกล่าวมีเนื้อหาที่บ่งบอกลักษณะ

ความเป็นพลเมืองดีที่แสดงถึงลักษณะพฤติกรรมที่พึงมีต่อตนเองมากที่สุด (ความถี่ 92 ครั้ง) รองลงมาได้แก่ ลักษณะพฤติกรรมที่พึงมีต่อสิ่งแวดล้อม (ความถี่ 71 ครั้ง) และลักษณะพฤติกรรมที่พึงมีต่อผู้อื่น (ความถี่ 22 ครั้ง) ตามลำดับ เมื่อพิจารณาแยกตามกลุ่มประสบการณ์พบว่า กลุ่มทักษะมีเนื้อหาที่แสดงถึงลักษณะพฤติกรรมที่พึงมีต่อตนเองมากที่สุด (ความถี่ 27 ครั้ง) และมีลักษณะพฤติกรรมที่พึงมีต่อผู้อื่นน้อยที่สุด (ความถี่ 2 ครั้ง) กลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิตมีเนื้อหาที่แสดงถึงลักษณะพฤติกรรมที่พึงมีต่อสิ่งแวดล้อมมากที่สุด (ความถี่ 37 ครั้ง) และมีลักษณะพฤติกรรมที่พึงมีต่อผู้อื่นน้อยที่สุด (ความถี่ 9 ครั้ง) กลุ่มสร้างเสริมลักษณะนิสัยมีเนื้อหาที่แสดงถึงลักษณะพฤติกรรมที่พึงมีต่อตนเองมากที่สุด (ความถี่ 39 ครั้ง) โดยมีลักษณะพฤติกรรมที่พึงมีต่อสิ่งแวดล้อมและลักษณะพฤติกรรมที่พึงมีต่อผู้อื่นน้อยที่สุด (ความถี่ 9 ครั้ง) กลุ่มการงานและพื้นฐานอาชีพ มีเนื้อหาที่แสดงถึงลักษณะพฤติกรรมที่พึงมีต่อสิ่งแวดล้อมมากที่สุด (ความถี่ 16 ครั้ง) และมีลักษณะพฤติกรรมที่พึงมีต่อผู้อื่นน้อยที่สุด (ความถี่ 2 ครั้ง)

2.2 ผลการวิเคราะห์เนื้อหาแผนการสอนและคู่มือการสอนชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 ปรากฏว่า แผนการสอนและคู่มือการสอนดังกล่าวมีเนื้อหาที่บ่งบอกถึงลักษณะความเป็นพลเมืองดี ที่แสดงถึงลักษณะพฤติกรรมที่พึงมีต่อตนเองมากที่สุด (ความถี่ 112 ครั้ง) รองลงมาได้แก่ ลักษณะพฤติกรรมที่พึงมีต่อสิ่งแวดล้อม (ความถี่ 111 ครั้ง) และลักษณะพฤติกรรมที่พึงมีต่อผู้อื่น (ความถี่ 49 ครั้ง) ตามลำดับ เมื่อพิจารณาแยกตามกลุ่มประสบการณ์พบว่า กลุ่มทักษะมีเนื้อหาที่แสดงถึงลักษณะพฤติกรรมที่พึงมีต่อตนเองมากที่สุด (ความถี่ 50 ครั้ง) และมีลักษณะพฤติกรรมที่พึงมีต่อผู้อื่นน้อยที่สุด (ความถี่ 17 ครั้ง) กลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต มีเนื้อหาที่แสดงถึงลักษณะพฤติกรรมที่พึงมีต่อสิ่งแวดล้อมมากที่สุด (ความถี่ 34 ครั้ง) และมีลักษณะพฤติกรรมที่พึงมีต่อผู้อื่นน้อยที่สุด (ความถี่ 13 ครั้ง) กลุ่มสร้างเสริมลักษณะนิสัยมีเนื้อหาที่แสดงถึงลักษณะพฤติกรรมที่พึงมีต่อสิ่งแวดล้อมมากที่สุด (ความถี่ 34 ครั้ง) และมีลักษณะพฤติกรรมที่พึงมีต่อผู้อื่นน้อยที่สุด (ความถี่ 14 ครั้ง) กลุ่มการงานและพื้นฐานอาชีพ มีเนื้อหาที่แสดงถึงลักษณะพฤติกรรมที่พึงมีต่อสิ่งแวดล้อมมากที่สุด (ความถี่ 26 ครั้ง) และมีลักษณะพฤติกรรมที่พึงมีต่อตนเองน้อยที่สุด (ความถี่ 2 ครั้ง) โดยไม่มีเนื้อหาที่แสดงถึงลักษณะพฤติกรรมที่พึงมีต่อตนเอง

2.3 ผลการวิเคราะห์แผนการสอนและคู่มือการสอน ชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ปรากฏว่า แผนการสอนและคู่มือการสอนดังกล่าวมีเนื้อหาที่บ่งบอกลักษณะความเป็นพลเมืองดี ที่แสดงถึงลักษณะพฤติกรรมที่พึงมีต่อสิ่งแวดลอมมากที่สุด (ความถี่ 163 ครั้ง) รองลงมาได้แก่ลักษณะพฤติกรรมที่พึงมีต่อตนเอง (ความถี่ 148 ครั้ง) และลักษณะพฤติกรรมที่พึงมีต่อผู้อื่น (ความถี่ 67 ครั้ง) ตามลำดับ เมื่อพิจารณาแยกตามกลุ่มประสบการณ์พบว่า กลุ่มทักษะมีเนื้อหาที่แสดงถึงลักษณะพฤติกรรมที่พึงมีต่อตนเองมากที่สุด (ความถี่ 95 ครั้ง) และมีลักษณะพฤติกรรมที่พึงมีต่อสิ่งแวดลอมน้อยที่สุด (ความถี่ 23 ครั้ง) กลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต มีเนื้อหาที่แสดงถึงลักษณะพฤติกรรมที่พึงมีต่อสิ่งแวดลอมมากที่สุด (ความถี่ 40 ครั้ง) และมีลักษณะพฤติกรรมที่พึงมีต่อผู้อื่นน้อยที่สุด (ความถี่ 22 ครั้ง) กลุ่มสร้างเสริมลักษณะนิสัยมีเนื้อหาที่แสดงถึงลักษณะพฤติกรรมที่พึงมีต่อสิ่งแวดลอมมากที่สุด (ความถี่ 49 ครั้ง) และมีลักษณะพฤติกรรมที่พึงมีต่อผู้อื่นน้อยที่สุด (ความถี่ 14 ครั้ง) กลุ่มการงานและพื้นฐานอาชีพมีเนื้อหาที่แสดงถึงลักษณะพฤติกรรมที่พึงมีต่อสิ่งแวดลอมมากที่สุด (ความถี่ 51 ครั้ง) และมีลักษณะพฤติกรรมที่พึงมีต่อผู้อื่นน้อยที่สุด (ความถี่ 5 ครั้ง)

2.4 สรุปลักษณะพฤติกรรมที่พึงมีต่อ ที่วิเคราะห์พบในเนื้อหาเอกสาร หลักสูตรทั้งหมด ปรากฏว่า เอกสารหลักสูตรมีเนื้อหาที่บ่งบอกลักษณะความเป็นพลเมืองดี ที่แสดงถึงลักษณะพฤติกรรมที่พึงมีต่อตนเองมากที่สุด (ความถี่ 352 ครั้ง) รองลงมาได้แก่ลักษณะพฤติกรรมที่พึงมีต่อสิ่งแวดลอม (ความถี่ 345 ครั้ง) และลักษณะพฤติกรรมที่พึงมีต่อผู้อื่น (ความถี่ 138 ครั้ง) ตามลำดับ เมื่อพิจารณาแยกตามกลุ่มประสบการณ์พบว่า กลุ่มทักษะมีเนื้อหาที่แสดงถึงลักษณะพฤติกรรมที่พึงมีต่อตนเองมากที่สุด (ความถี่ 172 ครั้ง) และมีลักษณะพฤติกรรมที่พึงมีต่อผู้อื่นน้อยที่สุด (ความถี่ 48 ครั้ง) กลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต มีเนื้อหาที่แสดงถึงลักษณะพฤติกรรมที่พึงมีต่อสิ่งแวดลอมมากที่สุด (ความถี่ 111 ครั้ง) และมีลักษณะพฤติกรรมที่พึงมีต่อผู้อื่นน้อยที่สุด (ความถี่ 44 ครั้ง) กลุ่มสร้างเสริมลักษณะนิสัยมีเนื้อหาที่แสดงถึงลักษณะพฤติกรรมที่พึงมีต่อตนเองมากที่สุด (ความถี่ 94 ครั้ง) และมีลักษณะพฤติกรรมที่พึงมีต่อผู้อื่นน้อยที่สุด (ความถี่ 37 ครั้ง) กลุ่มการงานและพื้นฐานอาชีพมีเนื้อหาที่แสดงถึงลักษณะพฤติกรรมที่พึงมีต่อสิ่งแวดลอมมากที่สุด (ความถี่ 93 ครั้ง) โดยมีลักษณะพฤติกรรมที่พึงมีต่อตนเองและลักษณะพฤติกรรมที่พึงมีต่อผู้อื่นน้อยที่สุด (ความถี่ 9 ครั้ง)

3. ประเภทเนื้อหา

3.1 ผลการวิเคราะห์ประเภทเนื้อหาของหลักสูตรระดับประถมศึกษา พุทธศักราช 2521 ระดับประถมศึกษาปีที่ 3-4 เฉพาะเนื้อหาที่บ่งบอกลักษณะความเป็นพลเมืองดี ปรากฏว่ามีเนื้อหา 5 ประเภท โดยมีเนื้อหาความคิดรวบยอดมากที่สุด (75 เนื้อหา) รองลงมา ได้แก่ เนื้อหาข้อเท็จจริงและความรู้ธรรมดา (69 เนื้อหา) เนื้อหาหลักการ (25 เนื้อหา) เนื้อหาการแก้ปัญหา (1 เนื้อหา) เนื้อหาความคิดสร้างสรรค์ (2 เนื้อหา) โดยไม่มีเนื้อหาความสามารถและทักษะทางกาย กับเนื้อหาเจตคติและค่านิยม เมื่อพิจารณาแยกตามกลุ่มประสบการณ์พบว่า กลุ่มทักษะมีเนื้อหา 3 ประเภท โดยมีเนื้อหาความคิดรวบยอดมากที่สุด กลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต มีเนื้อหา 4 ประเภท โดยมีเนื้อหาความคิดรวบยอดมากที่สุด กลุ่มสร้างเสริมลักษณะนิสัยมีเนื้อหา 4 ประเภท โดยมีเนื้อหาข้อเท็จจริงและความรู้ธรรมดามากที่สุด และกลุ่มการงานและพื้นฐานอาชีพ มีเนื้อหา 3 ประเภท โดยมีเนื้อหาข้อเท็จจริงและความรู้ธรรมดา มากที่สุด

3.2 ผลการวิเคราะห์ประเภทเนื้อหาของแผนการสอนและคู่มือการสอน ชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 เฉพาะเนื้อหาที่บ่งบอกลักษณะความเป็นพลเมืองดี ปรากฏว่ามีเนื้อหาครบทั้ง 7 ประเภท โดยมีเนื้อหาความคิดรวบยอดมากที่สุด (137 เนื้อหา) รองลงมาได้แก่ เนื้อหาข้อเท็จจริงและความรู้ธรรมดา (81 เนื้อหา) เนื้อหาหลักการ (24 เนื้อหา) เนื้อหาการแก้ปัญหา (7 เนื้อหา) เนื้อหาความสามารถและทักษะทางกาย (5 เนื้อหา) เนื้อหาเจตคติและค่านิยม (5 เนื้อหา) และเนื้อหาความคิดสร้างสรรค์ (2 เนื้อหา) เมื่อพิจารณาแยกตามกลุ่มประสบการณ์พบว่า กลุ่มทักษะมีเนื้อหา 3 ประเภท กลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต มีเนื้อหา 6 ประเภท กลุ่มสร้างเสริมลักษณะนิสัยมีเนื้อหา 4 ประเภท และกลุ่มการงานและพื้นฐานอาชีพมีเนื้อหา 5 ประเภท โดยที่ทุกกลุ่มประสบการณ์มีเนื้อหาความคิดรวบยอดมากที่สุด

3.3 ผลการวิเคราะห์ประเภทเนื้อหาของแผนการสอนและคู่มือการสอน ชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 เฉพาะเนื้อหาที่บ่งบอกลักษณะความเป็นพลเมืองดี ปรากฏว่ามีเนื้อหาครบทั้ง 7 ประเภท โดยมีเนื้อหาความคิดรวบยอดมากที่สุด (163 เนื้อหา) รองลงมาได้แก่ เนื้อหาข้อเท็จจริงและความรู้ธรรมดา (140 เนื้อหา) เนื้อหาหลักการ (24 เนื้อหา) เนื้อหาเจตคติและค่านิยม (8 เนื้อหา) เนื้อหาการแก้ปัญหา (5 เนื้อหา) เนื้อหาความคิดสร้างสรรค์ (4 เนื้อหา) และเนื้อหาความสามารถและทักษะทางกาย (4 เนื้อหา) เมื่อ

พิจารณาแยกตามกลุ่มประสบการณ์พบว่า กลุ่มทักษะมีเนื้อหา 2 ประเภท โดยมีเนื้อหาข้อเท็จจริงและความรู้ธรรมคามากที่สุด กลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิตมีเนื้อหา 6 ประเภท โดยมีเนื้อหาความคิดรวบยอดมากที่สุด กลุ่มสร้างเสริมลักษณะนิสัยมีเนื้อหา 3 ประเภท โดยมีเนื้อหาความคิดรวบยอดมากที่สุด และกลุ่มการงานและพื้นฐานอาชีพ มีเนื้อหา 6 ประเภท โดยมีเนื้อหาความคิดรวบยอดมากที่สุด

3.4 สรุปประเภทเนื้อหาจากการวิเคราะห์เนื้อหาเอกสารหลักสูตรทั้งหมดปรากฏว่ามีเนื้อหาครบทั้ง 7 ประเภท โดยมีเนื้อหาความคิดรวบยอดมากที่สุด (375 เนื้อหา) รองลงมาได้แก่ เนื้อหาข้อเท็จจริงและความรู้ธรรมคา (290 เนื้อหา) เนื้อหาหลักการ (71 เนื้อหา) เนื้อหาการแก้ปัญหา (13 เนื้อหา) เนื้อหาเจตคติและค่านิยม (13 เนื้อหา) เนื้อหาความคิดสร้างสรรค์ (8 เนื้อหา) และเนื้อหาความสามารถและทักษะทางกาย (8 เนื้อหา) เมื่อพิจารณาแยกตามกลุ่มประสบการณ์พบว่า กลุ่มทักษะมีเนื้อหา 3 ประเภท กลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิตมีเนื้อหาครบทั้ง 7 ประเภท กลุ่มสร้างเสริมลักษณะนิสัยมีเนื้อหา 5 ประเภท และกลุ่มการงานและพื้นฐานอาชีพมีเนื้อหา 6 ประเภท โดยที่ทุกกลุ่มประสบการณ์มีเนื้อหาความคิดรวบยอดมากที่สุด

อภิปรายผลการวิจัย

เนื่องจากการวิจัยในครั้งนี้ไม่ได้ตั้งสมมติฐานเพื่อพิสูจน์ข้อเท็จจริงอย่างใดอย่างหนึ่งแต่ประการใด แต่มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์ว่าเนื้อหาหลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช 2521 ระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 3-4 กล่าวถึงลักษณะความเป็นพลเมืองได้อย่างไร และมากน้อยเพียงใด ซึ่งผลจากการวิเคราะห์เนื้อหาดังกล่าวแล้วข้างต้น มีสิ่งที่ควรนำมาอภิปรายดังนี้

1. ลักษณะความเป็นพลเมืองดี

จากผลการวิเคราะห์เนื้อหาเอกสารหลักสูตร ทั้งหลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช 2521 แผนการสอนและคู่มือการสอน ระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 3-4 โดยสรุปแล้วมีเนื้อหาที่บ่งบอกลักษณะความเป็นพลเมืองดีได้ครบทุกลักษณะ แสดงว่าเนื้อหาของเอกสารหลักสูตรดังกล่าวมีส่วนที่จะช่วยสร้างเสริมลักษณะความเป็นพลเมืองดีให้กับผู้เรียนได้ทุกลักษณะ โดยเฉพาะอย่างยิ่งกลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิตและกลุ่มสร้างเสริมลักษณะนิสัยมีเนื้อหาที่บ่งบอกลักษณะความเป็นพลเมืองดีถึงกลุ่มละ 31 ลักษณะ แต่โดยสรุปแล้วทั้ง 2 กลุ่มประสบการณ์ที่กล่าวถึงมีเนื้อหาที่บ่งบอกลักษณะความเป็นพลเมืองดีครบทุกลักษณะ

จึงอาจกล่าวได้ว่า กลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิตและกลุ่มสร้างเสริมลักษณะนิสัยจะช่วยสร้างเสริมลักษณะความเป็นพลเมืองดีไ้มากที่สุด เรื่องความเป็นพลเมืองดีในกลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิตนี้สอดคล้องกับผลการวิจัยของกรมการฝึกหัดครู ที่ว่า กลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิตเพียงกลุ่มเดียว มีเนื้อหาวิชาและกิจกรรมที่สร้างเสริมให้นักเรียนบรรลุจุดหมายของหลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช 2521 ใ้ทุกข้อ (กรมการฝึกหัดครู 2525 : 25) ในการจัดทำแผนการสอนกลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิตนั้น ใ้เนื้อหาบางส่วนจากกลุ่มสร้างเสริมลักษณะนิสัย กลุ่มการงานและพื้นฐานอาชีพ มาผนวกไว้ด้วย เพื่อตอบสนองจุดประสงค์ของกลุ่มที่นำมาบูรณาการไว้ (กรมวิชาการ 2524 : 9) การจัดทำมีการบูรณาการเนื้อหาบางส่วนของกลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต ทำให้เนื้อหาในกลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิตมีมากขึ้น มีผลทำให้พบลักษณะความเป็นพลเมืองดีมากขึ้น ส่วนกลุ่มสร้างเสริมลักษณะนิสัยนั้น เป็นกลุ่มประสบการณ์ที่มุ่งให้เกิดการเปลี่ยนแปลง ค่านิยม เจตคติ และพฤติกรรมในตัวผู้เรียนตามแนวทางอันพึงประสงค์ ซึ่งใ้ระบุไว้เป็นจุดหมายหลักสูตรประถมศึกษา (กระทรวงศึกษาธิการ 2525 : 215) การกำหนดเนื้อหาในกลุ่มสร้างเสริมลักษณะนิสัยจึงต้องกำหนดใ้สอดคล้องกับจุดหมายของหลักสูตรฯ โดยการจัดเนื้อหาหรือเรื่องราวต่าง ๆ ที่ทำให้ผู้เรียนมีนิสัยที่ดี จึงปรากฏว่าเนื้อหาในกลุ่มสร้างเสริมลักษณะนิสัยโดยทั่วไปแล้วจะพบลักษณะความเป็นพลเมืองดีเกือบครบทุกลักษณะ สำหรับกลุ่มทักษะและกลุ่มการงานและพื้นฐานอาชีพนั้น วิเคราะห์พบลักษณะความเป็นพลเมืองดีจำนวน 18 และ 16 ลักษณะ ตามลำดับ จึงเป็นที่น่าสังเกตว่าจะส่งเสริมลักษณะความเป็นพลเมืองดีน้อยไปหน่อย อาจเป็นไปได้ว่าเป็นธรรมชาติของเนื้อหาแต่ละกลุ่มประสบการณ์ ที่มีเนื้อหาที่ส่งเสริมลักษณะความเป็นพลเมืองดีต่างกัน แต่ต่างกัน ซึ่งกลุ่มทักษะมีเนื้อหาที่เกี่ยวกับการฟัง พูด อ่าน เขียน และการคิดคำนวณ อันเป็นเครื่องมือสื่อความคิด ความเข้าใจ แสวงหาความรู้ และมีเหตุผลเพื่อนำไปใช้ในชีวิตประจำวัน ส่วนกลุ่มการงานและพื้นฐานอาชีพ มีเนื้อหาสาระเกี่ยวกับประสบการณ์ในการทำงาน และทักษะพื้นฐานในการประกอบอาชีพ คุณสมบัติซึ่งจัดไว้ในหลักสูตรจึงมุ่งเน้นในส่วนที่เป็นผู้ผลิตหรือผู้ทำงาน ผู้ประกอบอาชีพที่ดีเป็นส่วนใ้ใหญ่ จึงทำให้มีเนื้อหาสาระเกี่ยวกับการเป็นพลเมืองดีที่กำหนดในการศึกษาคั้งนี้เพียงส่วนหนึ่งหรือบางลักษณะเท่านั้น

ในเรื่องจำนวนความถี่ของลักษณะความเป็นพลเมืองดีที่วิเคราะห์จากเนื้อหา เอกสารหลักสูตรนั้น มีส่วนที่ไม่สอดคล้องกัน คือหลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช 2521 พบว่า กลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิตมีเนื้อหาที่บ่งบอกลักษณะความเป็นพลเมืองดีมากที่สุด (ความถี่ 69 ครั้ง) แต่ในแผนการสอนและคู่มือการสอนทั้งชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 และ 4 พบว่า กลุ่มทักษะมีเนื้อหาที่บ่งบอกลักษณะความเป็นพลเมืองดีมากที่สุด (ความถี่ 87 ครั้ง และ 144 ครั้ง) กรณีที่พบลักษณะความเป็นพลเมืองดีที่มีความถี่มากในกลุ่มทักษะ เป็นไปได้ว่าคู่มือการสอนกลุ่มทักษะ (ภาษาไทย) บัณฑิตการฟัง พูด อ่าน เขียน เป็นหลักในการกำหนดเนื้อหาในแต่ละบทเรียน จึงพบเนื้อหาซ้ำ ๆ กันในหลายบทเรียน ซึ่งส่วนใหญ่ก็เป็นเพียงเนื้อหาสั้น ๆ ที่มีหลายหัวข้อย่อย และจากผลสรุปการติดตามผลและแนะนำการใช้หลักสูตร ระดับประถมศึกษาของกรมวิชาการ ใคสรุปความคิดเห็นของครู เกี่ยวกับหลักสูตรแม่บทว่า ครูในโรงเรียนทุกแห่งมีความเห็นว่า ภาษาไทยชั้น ป. 3, ป. 4 คาบเวลาเรียนน้อยไป เนื้อหามากไป (กรมวิชาการ 2525 : 3) จึงทำให้มองเห็นได้ว่า เนื้อหาคู่มือการสอน กลุ่มทักษะ (ภาษาไทย) มีมาก จึงวิเคราะห์พบลักษณะความเป็นพลเมืองดี มีความถี่มากกว่า กลุ่มประสบการณ์อื่น ๆ สำหรับเนื้อหาในกลุ่มทักษะ (ภาษาไทย ป. 3-4) ในหลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช 2521 พบว่า ลักษณะการกำหนดเนื้อหาภาษาไทยในหลักสูตรฯ บัณฑิตการฟัง การพูด การอ่าน การเขียน เป็นหลัก และกระจายเนื้อหาออกตามหัวข้อดังกล่าว โดยไม่แยกเป็นวิชาอ่านไทย เขียนไทย หลักภาษา หรือวรรณคดี จึงมองเห็นได้ว่ามีเนื้อหาไม่มากนัก โดยเป็นเพียงหัวข้อเนื้อหาสั้น ๆ เท่านั้น ส่วนเนื้อหาในกลุ่มการงานและพื้นฐานอาชีพของ เอกสารหลักสูตรทั้งหมด ปรากฏว่าลักษณะความเป็นพลเมืองดีมีความถี่น้อยที่สุด ส่วนใหญ่ จะพบอยู่ในลักษณะ ใช้เวลาให้เป็นประโยชน์ ประหยัด เป็นผู้ดีและปฏิบัติดี ซึ่งก็ สอดคล้องกับข้อมูลที่พบและอภิปรายในหน้า 91 แล้วว่า ลักษณะความเป็นพลเมืองดีของกลุ่ม การงานและพื้นฐานอาชีพนั้น เน้นหนักเกี่ยวกับการทำงานและพื้นฐานในการประกอบอาชีพ มากกว่าลักษณะความเป็นพลเมืองดีทั่วไป เหมือนในกลุ่มประสบการณ์อื่น

หากยึดเอาลักษณะความเป็นพลเมืองดีที่พัฒนาขึ้นในการวิจัยครั้งนี้ จะพบว่า เอกสารหลักสูตรมีการกระจายเนื้อหาที่ส่งเสริมลักษณะความเป็นพลเมืองดีที่ยังไม่ได้สัดส่วนที่เหมาะสมกัน โดยส่วนใหญ่จะวิเคราะห์พบลักษณะความมีเหตุผล มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ มีความภูมิใจในความเป็นไทย เป็นสุภาพชน ใฝ่หาความรู้ความจริง ใช้เวลาให้เป็นประโยชน์

ประหยัด เป็นผู้ผลิตและผู้บริโภคที่ดี ซึ่งมีความถี่อยู่ในช่วง 38 ถึง 102 ครั้ง ในส่วนหนึ่งนั้น จะสอดคล้องกับผลการวิเคราะห์หลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช 2521 ของกรมศึกษาธิการ ที่ว่า จุดหมายของหลักสูตรที่ใ้รับการ เน้นจากมวลประ สบการณ์ทุกกลุ่มคือ รู้จักทำงานและ อยู่ร่วมกับผู้อื่นได้ รู้จักชื่นชมและแสดงออกทางศิลปะ มีความคิดริเริ่มที่เป็นประโยชน์แก่ตนเอง และส่วนรวม มีอิสระในการคิดแต่พร้อมที่จะยอมรับความคิดของผู้อื่นอย่างมีเหตุผล และความ มีวินัยในตนเอง มุ่งมั่นในการทำงานให้สำเร็จ (กรมศึกษาธิการ 2525 : 25) แต่ก็อาจกล่าว ได้ว่า ลักษณะความเป็นพลเมืองที่ดีที่พบความถี่มากนั้นยังสอดคล้องกับปรัชญาของการประถมศึกษา ที่ว่า คิดเป็น ทำเป็น แก้ปัญหาเป็น และหลักการของหลักสูตรประถมศึกษาที่มุ่งให้ ผู้เรียนนำประสบการณ์ไปใช้ในชีวิตประจำวัน อีกทั้งมุ่งสร้างเอกภาพของชาติ โดยมีเป้าหมายหลักร่วมกัน (กระทรวงศึกษาธิการ 2525 : ๕) สำหรับลักษณะความเป็นพลเมืองดี ในลำดับท้าย ๆ จะพบว่ามีค่าถี่น้อย โดยเฉพาะลักษณะ มีความเมตตา กรุณา มีความ กตัญญู กตเวที กระจกหรือรันและมุ่งอนาคต มีน้ำใจเป็นนักกีฬา มีค่านิยมที่ถูกต้อง มีความ ละอายและเกรงกลัวต่อการประทุษณิณิ์ ตระหนักสนใจและมีส่วนร่วมทางการเมือง มีความ ยุติธรรม ซึ่งมีความถี่อยู่ในช่วง 3 ถึง 7 ครั้ง อาจพิจารณาได้ว่า เนื้อหาในเอกสาร หลักสูตรนี้ สำหรับผู้เรียนในระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 3-4 ซึ่งลักษณะความเป็นพลเมืองดี บางลักษณะยังไม่เหมาะสมกับวุฒิภาวะ ประสบการณ์เดิม อายุสมองและความสนใจ ของ ผู้เรียน เช่นลักษณะ ตระหนักสนใจและมีส่วนร่วมทางการเมือง มีค่านิยมที่ถูกต้อง กระจก หรือรันและมุ่งอนาคต เป็นต้น ซึ่งควรจะนำไปบรรจุในเอกสารหลักสูตรของชั้นที่สูงขึ้น อีกทั้ง ลักษณะดังกล่าวข้างต้นบางลักษณะนั้นไม่สามารถที่จะเขียนในรูปเนื้อหาและ/หรือประสบการณ์ เรียนรู้ได้ชัดเจนนัก จึงจำเป็นต้องนำไปไว้ในองค์ประกอบส่วนอื่นของหลักสูตร เช่น นำไปจัดในกิจกรรม แต่อย่างไรก็ตามลักษณะความเป็นพลเมืองดีทุกลักษณะมีความสำคัญ การกำหนดเนื้อหาหลักสูตรจึงน่าจะได้นำมาพิจารณาถึงการกระจาย เนื้อหาที่ส่งเสริมลักษณะความ เป็นพลเมืองดีที่ได้สัดส่วนเหมาะสมกัน

2. ลักษณะพฤติกรรมที่พึงมีต่อ

ผลการวิเคราะห์เนื้อหาเอกสารหลักสูตรที่บ่งบอกลักษณะความเป็นพลเมืองดี ซึ่ง เนื้อหา นั้นจะแสดงถึงลักษณะพฤติกรรมที่พึงมีต่อ ปรากฏว่า โดยส่วนรวมแล้วมีเนื้อหาที่แสดง ถึงลักษณะพฤติกรรมที่พึงมีต่อตนเองมากที่สุด (ความถี่ 352 ครั้ง หรือร้อยละ 42.15)

รองลงมาได้แก่ ลักษณะพฤติกรรมที่พึ่งมีต่อสิ่งแวดล้อม (ความถี่ 345 ครั้ง หรือร้อยละ 41.32) และลักษณะพฤติกรรมที่พึ่งมีต่อผู้อื่น พบน้อยที่สุด (ความถี่ 138 ครั้ง หรือร้อยละ 16.53) จากผลการวิเคราะห์ดังกล่าวข้างต้น แสดงให้เห็นถึงแนวโน้มของเอกสารหลักสูตรว่าเน้นการปฏิบัติตนเอง และการปฏิบัติต่อสิ่งแวดล้อมที่ใกล้เคียงกัน การที่จะดำรงตนอยู่ในโลกนี้คงจะต้องพัฒนาตนเองก่อนเป็นอันดับแรก พัฒนาการของเด็กอายุประมาณ 6-12 ปี ซึ่งเป็นวัยของเด็กในชั้นประถมศึกษาชั้นต้น มีความต้องการที่จะพัฒนาทักษะทางด้านร่างกาย พัฒนาศักยภาพในการรักษาตนเอง พัฒนาศักยภาพทางด้านสังคม พัฒนาการทางเพศ พัฒนาการทักษะพื้นฐานในการอ่าน การเขียน และการคิดคำนวณ พัฒนาการความคิดรวบยอดที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิตประจำวัน พัฒนาการรู้สึกผิดชอบ พัฒนาการเป็นตัวของตัวเอง และการพัฒนาเจตคติที่ดีต่อคนและสถาบันในสังคม (สงค. อุทยานินท์ 2526 : 95-103) การจัด การศึกษาระดับประถมศึกษาจึงมุ่งให้ยูเรียนมีความรู้ความสามารถขั้นพื้นฐาน อันเป็นการตอบสนองพัฒนาการและความสนใจของเด็กที่เริ่มจากตัวเองไปไกลตัวและในปัจจุบันนี้เป็น ยุคที่วัตตวิทยาการ เทคโนโลยีต่าง ๆ มีความเจริญก้าวหน้าอย่างมาก ในชีวิตประจำวัน จึงต้องผูกพันกับสิ่งแวดลอมเหล่านี้อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ จึงเป็นการเหมาะสมที่เนื้อหา เอกสารหลักสูตรส่วนใหญ่เน้นถึงลักษณะพฤติกรรมที่พึ่งมีต่อตนเอง และลักษณะพฤติกรรมที่ พึ่งมีต่อสิ่งแวดลอม ส่วนลักษณะพฤติกรรมที่พึ่งมีต่อผู้อื่นที่พบน้อยที่สุดนั้น อาจเป็นไปได้ว่า บรรจุอยู่ในส่วนกิจกรรมของหลักสูตรมากอยู่แล้ว เพราะกิจกรรมการเรียนการสอนของ หลักสูตรประถมศึกษาเน้นการทำงานเป็นกลุ่ม การทำงานร่วมกัน ประชาธิปไตยในโรง- เรียน เป็นต้น ซึ่งเป็นการปฏิบัติต่อผู้อื่นโดยตรงอยู่แล้ว

เมื่อพิจารณาถึงลักษณะพฤติกรรมที่พึ่งมีต่อ แยกตามกลุ่มประสบการณ์ มีข้อที่น่า สงเกตได้ว่า โดยส่วนรวมแล้วกลุ่มทักษะและกลุ่มสร้างเสริมลักษณะนิสัย พบว่ามีเนื้อหา ที่แสดงถึงลักษณะพฤติกรรมที่พึ่งมีต่อตนเองมากที่สุด ส่วนกลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต และกลุ่มการงานและพื้นฐานอาชีพ พบว่ามีเนื้อหาที่แสดงถึงลักษณะพฤติกรรมที่พึ่งมีต่อสิ่ง แวดลอมมากที่สุด ผลการวิจัยนี้แสดงว่าสอดคล้องกับจุดประสงค์ทั่วไปและธรรมชาติเนื้อหา วิชาของกลุ่มประสบการณ์นั้น ดังอธิบายไว้ว่า กลุ่มทักษะมุ่งเน้นพัฒนาการในด้าน ทั้ง พูค อ่าน เขียน และการคิดคำนวณ ซึ่งเป็นพฤติกรรมที่จะพัฒนาตนเอง กลุ่มสร้างเสริมลักษณะ นิสัยนั้นว่าด้วยเนื้อหาที่เกี่ยวกับการพัฒนาและสร้างนิสัยส่วนตน เป็นส่วนใหญ่ สำหรับกลุ่ม

สร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต ต้องการให้รู้ถึงปัญหาและกระบวนการแก้ปัญหาเกี่ยวกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมรอบ ๆ ตัว และกลุ่มการทำงานและพื้นฐานอาชีพ มีเนื้อหาเกี่ยวกับงานต่าง ๆ และการเตรียมไปสู่อาชีพ ซึ่งจัดว่าของสัมพันธ์อยู่กับสิ่งแวดล้อมอย่างแน่นอน

3. ประเภทเนื้อหา

ผลการวิเคราะห์ประเภทเนื้อหาในเนื้อหาเอกสารหลักสูตร เจาะาะที่บ่งบอก ลักษณะความเป็นพลเมืองดี ปรากฏว่า หลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช 2521 มีเนื้อหา 5 ประเภท คือ เนื้อหาข้อเท็จจริงและความรู้ธรรมดา เนื้อหาความคิดรวบยอด เนื้อหาหลักการ เนื้อหาการแก้ปัญหา โดยไม่มีเนื้อหาความสามารถและทักษะทางกายกับเนื้อหา เจตคติและค่านิยม ส่วนแผนการสอนและคู่มือการสอนทั้งชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 และ 4 มีเนื้อหาครบทั้ง 7 ประเภท ทำให้เห็นถึงความแตกต่างของการบรรจุเนื้อหาในหลักสูตรฯ และแผนการสอนหรือคู่มือการสอน การที่แผนการสอนและคู่มือการสอนของชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 และ 4 มีประเภทเนื้อหามากกว่าหลักสูตรประถมศึกษา เพราะว่าเนื้อหาในแผนการสอนและคู่มือการสอนนั้น เป็นการนำมาจากหลักสูตรฯ และนำมาขยายรายละเอียดให้มากขึ้น ฉะนั้นในแผนการสอนและคู่มือการสอนดังกล่าว จึงพบเนื้อหาทั้ง 7 ประเภท

เป็นที่น่าสังเกตว่า เนื้อหากลุ่มสร้างเสริมลักษณะนิสัย ในหลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช 2521 มีประเภทเนื้อหาหลักการและเนื้อหาความคิดสร้างสรรค์มากกว่าในแผนการสอนและคู่มือการสอน ของชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 และ 4 รวมกัน เป็นไปได้ว่าเนื้อหาในหลักสูตรฯ มีความชัดเจนที่จะเป็นเนื้อหาประเภทนั้น ๆ แต่ในแผนการสอนและคู่มือการสอน ใ้เห็นว่าเนื้อหาไปแตกรายละเอียดให้มีข้อย่อยมากขึ้น จึงมีผลทำให้ประเภทเนื้อหาที่มีความเปลี่ยนแปลงไปจากที่มีอยู่เดิมในหลักสูตรฯ

โดยส่วนรวมแล้ว เอกสารหลักสูตรทั้งหมดพบว่า มีเนื้อหาครบทั้ง 7 ประเภท โดยมีเนื้อหาความคิดรวบยอดมากที่สุด (375 เนื้อหา หรือร้อยละ 48.20) และมีเนื้อหาความคิดสร้างสรรค์กับเนื้อหาความสามารถและทักษะทางกายน้อยที่สุด (กลุ่มละ 8 เนื้อหา หรือร้อยละ 1.03) การที่พบว่ามีเนื้อหาความคิดรวบยอดมากที่สุดนั้น เพราะว่าเนื้อหาของเอกสารหลักสูตรฯ ชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 และ 4 มีลักษณะเป็นหัวข้อ หรือเค้าโครงของเรื่อง ซึ่งเป็นหลักหรือสาระของเนื้อหา จึงวิเคราะห์พบได้ว่า เป็นเนื้อหาความคิดรวบยอดเสียเป็นส่วนใหญ่ ส่วนเนื้อหาความคิดสร้างสรรค์และเนื้อหาความสามารถและทักษะทางกาย นั้นข้อย่อยขึ้นอยู่กับจุด

มุ่งหมาย ธรรมชาติของเนื้อหาและกิจกรรมของหลักสูตรฯ จึงจัดเนื้อหาประเภทดังกล่าวได้ยาก โดยทั่วไปจัดไว้ในกิจกรรม อย่างไรก็ตามการให้ประสบการณ์เรียนรู้แก่นักเรียนใน ด้านความคิดสร้างสรรค์และทักษะดังกล่าวย่อมขึ้นอยู่กับเทคนิคการสอนของครูมากกว่าการเรียนรู้โดยการอ่านจากเนื้อหา

เมื่อพิจารณาแยกตามกลุ่มประสบการณ์พบว่า กลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต มีเนื้อหาครบทั้ง 7 ประเภท ส่วนกลุ่มทักษะมีเนื้อหาเพียง 3 ประเภท จึงมองเห็นได้ว่า เนื้อหาแต่ละกลุ่มประสบการณ์มีความแตกต่างกัน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับธรรมชาติเนื้อหาวิชาของกลุ่ม ประสบการณ์นั้น ๆ อีกทั้งขึ้นอยู่กับ การแตกรายละเอียดเป็นหัวข้อปลีกย่อยของเนื้อหานั้น อีกด้วย

ข้อเสนอแนะ

ก. ข้อเสนอแนะในการเรียบเรียงและปรับปรุง เอกสารหลักสูตร

หน่วยงานที่รับผิดชอบในการปรับปรุงเอกสารหลักสูตร ระดับชั้นประถมศึกษา มีที่ 3-4 ควรพิจารณาปรับปรุงเอกสารหลักสูตร ดังนี้

1. ควรยึดลักษณะความเป็นพลเมืองดี ที่พิจารณาประกอบเกี่ยวกับการจัดลำดับความสำคัญและความถูกต้องของเนื้อหาให้สอดคล้องที่เหมาะสมกัน และควรจะได้เพิ่มเนื้อหาที่มุ่งบอกถึงลักษณะ มีความยุติธรรม ตระหนักสนใจและมีส่วนร่วมทางการเมือง มีความละเอียดและเกรงกลัวต่อการประพฤติผิด มีค่านิยมที่ถูกต้อง มีน้ำใจเป็นนักกีฬา กระตือรือร้นและมุ่งมั่น มีความกตัญญูกตเวที และมีความเมตตาากรุณาให้มากขึ้น
2. ควรจะได้เพิ่มเติมเนื้อหาที่แสดงถึงลักษณะพฤติกรรมที่ดีมีต่อผู้อื่นให้มากขึ้น
3. ควรจะได้ลดเนื้อหาประเภทความคิดรวบยอด และเนื้อหาหลักการลงบ้าง แล้วเพิ่มเนื้อหาประเภทอื่น ๆ ให้มากขึ้น โดยเฉพาะกลุ่มทักษะควรมีเนื้อหาประเภทความสามารถและทักษะทางกาย
4. ควรจะได้เพิ่มเติมเนื้อหาหรือความรู้สำหรับครูในภาคผนวก เพื่อที่ครูจะได้ค้นคว้าและสอนได้สะดวก

ข. ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการส่งเสริมการใช้หลักสูตรเพื่อพัฒนาความเป็นพลเมืองดี มีดังต่อไปนี้

1. หน่วยงานหรือผู้มีหน้าที่รับผิดชอบ ควรจะได้จัดทำหนังสือที่ส่งเสริมลักษณะความเป็นพลเมืองดีสำหรับครูและนักเรียนไว้ศึกษาค้นคว้าให้เพียงพอ
2. หน่วยงานหรือผู้มีหน้าที่รับผิดชอบ ควรจะได้ส่งเสริมการวิจัยเกี่ยวกับการพัฒนาหลักสูตรเพื่อความเป็นพลเมืองดี อีกทั้งควรจะได้เผยแพร่ผลการวิจัยนั้นให้นักเรียนครู และผู้สนใจได้ทราบทั่วกัน เพื่อส่งเสริมคุณภาพและความก้าวหน้าในการจัดการศึกษา
3. หน่วยงานหรือผู้มีหน้าที่รับผิดชอบ ควรจะได้จัดให้ผู้ที่เกี่ยวข้องกับการสร้างหลักสูตร การใช้หลักสูตร และการประเมินผลหลักสูตร ได้สัมมนาเกี่ยวกับการพัฒนาหลักสูตร เพื่อความเป็นพลเมืองดี เพื่อที่จะได้นำผลจากการสัมมนาเป็นแนวทางในการพัฒนาหลักสูตรต่อไป

ค. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

1. เนื่องจากลักษณะความเป็นพลเมืองดีของการวิจัยในครั้งนี้ มีส่วนหนึ่งที่คณะผู้วิจัยได้ขอมูลของการวิจัยที่เป็นลักษณะพลเมืองดีของไทย อีกส่วนหนึ่งได้จากการวิจัยทั่วไปและต่างประเทศ ดังนั้นจึงควรวิจัยองค์ประกอบของลักษณะความเป็นพลเมืองดีสำหรับสังคมไทยโดยเฉพาะ
2. ควรมีการวิจัยโดยวิเคราะห์กิจกรรมของหลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช 2521 ที่เกี่ยวกับลักษณะความเป็นพลเมืองดี
3. ควรมีการวิจัยโดยการศึกษาความสอดคล้องระหว่างลักษณะความเป็นพลเมืองดีกับจุดมุ่งหมายหลักสูตร จุดประสงค์ทั่วไปและจุดประสงค์การเรียนรู้ของกลุ่มประสบการณ์
4. ควรมีการวิจัย ติดตามผลนักเรียนที่จบหลักสูตรแต่ละระดับชั้น เพื่อประเมินผลเกี่ยวกับลักษณะความเป็นพลเมืองดี